

νατεῖλη, διαλύων τοὺς ἀνερχομένους ἀπὸ τὴν θάλασσαν πρὸς τὴν πρασινίζουσαν ἀκτὴν λευκοὺς ἀτμούς, τὰ ὕδατα ἦσαν ῥηχὰ ἀπὸ τὸν ἀσθενῆ ἄνεμον ὅστις ἐφύσα. Ἐφαίνεται τὴν πρῶϊαν ἐκείνην ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Βορρᾶς εὐρέθη εἰς διάθεσιν φιλοπαίγμονα, θωπεύων μαλακὰ τὴν θάλασσαν. Καὶ ἡ ψυχρὰ ῥοπὴ δὲν ἦτο δυσάρεστος εἰς τὸν μικρὸν κτηματίαν τὸν ἐπιβαίνοντα τοῦ ὄνου καὶ ἀπερχόμενον εἰς τὸν ἀγρόν του, οὐδὲ εἰς τὸν ζευγηλάτην, τὸν διὰ τῆς φωνῆς ἀποτείνοντα τὰ κελεύσματα εἰς τοὺς βοῦς του.

— Ὁ! μελίσσ' ὄξου, μαυρομαμάτ'! καὶ διὰ τοῦ βλέμματος θωπεύοντα τὴν μεγάλην χύτραν μὲ τὰ καλομαγειρευμένα μὲ ἰκανὸν εὐώδες ἔλαιον φασόλια, καὶ μὲ ἄφθονον κόκκινην πιπεριάν, τὴν ὁποίαν, μὲ τὸ ἐξησκιημένον βλέμμα του, εἶχεν ἀνακαλύψει ἤδη ἐρχομένην ὀπισθεν τῶν θάμνων, ὁλονὲν καὶ πλησιάζουσαν σκεπασμένην καλὰ διὰ νῆ μὴν κρυώση τὸ φαγητόν, ἐπιστέφουσαν τὸν μέγαν κόφινον, ἐπὶ τῶν ὤμων τῆς φιλοτίμου οἰκοκυρᾶς, σχεδὸν ἀρμενίζουσαν ὡς βάρκαν, χωρὶς νὰ φαίνωνται οὔτε αἱ χεῖρες αἱ ὑποβαστάζουσαι οὔτε οἱ πόδες οἱ βηματίζοντες. Ὀλίγαι στιγμαὶ θὰ παρήρχοντο ἀκόμη, καὶ ὁ μὲν μελίσσης καὶ ὁ μαυρομαμάτης, ἀπολυόμενοι πρὸς ὦραν τοῦ ζυγοῦ, θὰ ἔβασκον μακαρίζουσα παρὰ τὰς χονδράς καὶ ὀζώδεις ρίζας τῶν ἐλαίων, ὁ δὲ ζευγηλάτης καὶ ὁ βοηθὴς του, θὰ παρεκάθιζον ἐπιφθόνως ὑπὸ τὸ εὐλογημένον φύλλωμα, καὶ θὰ ἐπειρῶντο ἐγγύτερον τῆς χύτρας.

[Ἐπεται τὸ τέλος]

A. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

Ἀθηναϊκὴ ἤχώ

Ἀρέσουν καὶ εἰς ἡμᾶς τὰ συμπόσια' πολὺ δὲ περισσότερο τὰ συμπόσια τὰ ἔχοντα σχέσιν μὲ τὴν Ἑλλάδα καὶ διδόμενα ἐν Γαλλίᾳ. Δὲν ἔχομεν τὴν εὐχαρίστησιν οἱ ἐν Ἀθήναις νὰ παρακαθήμεθα, ἂν καὶ πολλὰκις προσκαλούμενοι εἰς αὐτὰ φιλοφρόνως. Ἀλλὰ πόσον γλυκεῖα καὶ συμπληθῆς, ἐνθαρρυντικὴ καὶ παρήγορος φθάνει μέχρι τῶν ὠτων μας ἡ ἐορτάσιμος αὐτῶν ἡχώ! Πόσον μας συγκινοῦν ἐκαστοτε καὶ μας τέρπουσι οἱ λόγοι ἐκεῖνοι, ἐδῶθεν μὲν πλήρεις αἰσθήματος ἀρχαίου καὶ εἰλικρινοῦς, ἐκεῖθεν δὲ πλήρεις εὐγνωμοσύνης, ἀλλὰ καὶ δικαίας ἐπὶ ταῖς ἐκδηλώσεσι ταύταις ὑπερφηφάνιας! Φιλοξενουῦντες καὶ φιλοξενούμενοι, εὐεργετοῦμενοι καὶ εὐεργετούμενοι, Ἕλληνας καὶ Φιλέλληνας, θλίβουσι μετ' ἀγάπης τὰς χεῖρας, καὶ κραταιοῦνται ἐκεῖ εἰς τῶν εὐγενεστέρων συνδέσμων, ἐξ ὧσων συνεδέθησαν ἐν τῷ κόσμῳ, σύνδεσμος κοινῆς λατρείας καὶ ἐνθουσιασμοῦ ἀφιλοκερδοῦς.

Οὕτω προδιατεθειμένοι παρέστημεν νοερώς εἰς τὸ συμπόσιον τοῦ ἐν Παρισίοις Συλλόγου πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν ἐορτάζοντες τὴν εἰκοσιπενταετηρίδα του. Δὲν ἐξήτοῦμεν ὠραιότεραν εὐκαιρίαν νὰ ἴδωμεν συνηγμένους ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ

νάκουσμεν τοὺς ἄνδρας, τοὺς ἐργαζομένους ὑπὲρ τοιοῦτου σκοποῦ, τοὺς ἀναστρεφομένους ἐν τῇ ζωῇ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, τοὺς μορφοῦντας τὸ πνεῦμα καὶ ἐξευγενίζοντας τὴν καρδίαν διὰ τῆς μελέτης τῶν ἀθανάτων τῆς ἐργων, τοὺς ἐξ αἰσθήματος λογικοὺς καὶ πεφωτισμένους ἀγαπώντας καὶ ἡμᾶς τοὺς νεωτέρους, τοὺς ἀπογόνους τῶν ἐνδόξων αὐτῶν διδασκάλων. Τὰς σκέψεις καὶ τὰ αἰσθήματα τῶν ἀληθῶν φιλελλήνων, διηρμήνευσεν ἐκεῖ δι' εὐγλωττου καὶ ἐνθουσιώδους προπόσεως ὁ μέγας Ρενάν. Εἶνε γνωστὸν πῶς ὁ συγγραφεὺς τοῦ Βίου τοῦ Ἰησοῦ ἀγαπᾷ καὶ τὰς δύο Ἑλλάδας καὶ πῶς δὲν ἀφῆκε περίστασιν χωρὶς νὰ διατρανώσῃ τὴν μεγάλην καὶ βαθεῖαν αὐτὴν ἀγάπην—τὸ οὐσιωδέστερον αὐτοῦ γνώρισμα. Καλλιτέχνης ζῶν ἐν τῷ Ἰδανικῷ, φιλόσοφος προμαχῶν τῆς αἰωνίου Ἀληθείας, μόνον διὰ τῆς μελέτης τῆς ἀρχαιότητος, διὰ τοῦ βαπτίσματος τῆς ζειδώρου ἐκείνης ἀτμοσφαιρας, ἐδυνήθη νὰ πορροίψῃ τὸν βάρβαρον τῆς γεννήσεώς του χιτῶνα καὶ νὰ καταστῇ σήμερον, πολὺ τελειότερον τοῦ ποιητοῦ ὅστις τὸ ἐκαυχῆθη, συμπολίτης καὶ σύγχρονος τοῦ Περικλέους. Οἱ λόγοι τοὺς ὁποίους ἔγραψε καὶ ἀπήγγειλεν ἐσχάτως ἐπὶ τῇ εἰκοσιπενταετηρίδι τοῦ Συλλόγου, μᾶς ὑπενθυμίζουν ζωηρῶς τὴν παλαιάν, τὴν ἐμπνευσμένην καὶ βαθεῖαν ἐκείνην ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως προσευχὴν, τὴν ὁποίαν συμπεριέλαβεν εἰς τὰς οἰονεὶ λαξευτάς σελίδας τῶν Παιδικῶν καὶ νεανικῶν Ἀναμνήσεων. Παρὰ τὸ ἀπολιθωμένον τοῦ Παρθενῶνος ἰδανικόν, παρὰ τὸν πρῶτον βωμὸν τῆς ἀνθρωπότητος, καθ' ἣν ἡμέραν ἐδυνήθη νὰ κατανοήσῃ τὸ τέλος κἀλλος, ὕψωσε τὴν μελίρρυτον φωνὴν εἰς ὕμνον πρὸς τὴν γλαυκώπιδα Θεάν, τὴν ἀναστυλωθεῖσαν ἐκεῖ ὑπὸ λαοῦ μεγάλου ἐν ἐποχῇ μεγάλῃ καὶ μέλλουσαν νὰ κατισχύσῃ ὅλων τῶν θεῶν, ὅλων τῶν λατρεῶν. Ὅταν τὴν ἐλησμόνησεν ὁ κόσμος ἐβυθίσθη εἰς τὴν βαρβαρότητα' καὶ μόνον ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν τῆς ἐπανευθρῆν ἀκτίνα τοῦ πάλαι φωτός καὶ εἰσῆλθεν εἰς τρίβον προόδου. Εἶνε τὸ ἔμβλημα καὶ τὸ κορυφωμα ἔθνους καὶ ἱστορικῆς περιόδου μοναδικῆς μέχρι τοῦ νῦν ἐν τῷ κόσμῳ ἡ Ἀκρόπολις. Ἡ μελέτη τῆς περιόδου ταύτης περικλείει τοὺς μετ' ἀγάπης μελετώντας ἐντὸς «φωτεινοῦ κύκλου» οὐρανιας τρυφῆς καὶ ἀδελφότητος. Θαῦμα ὁ Ρενάν ὀνομάζει τὸ ἀπαξ γενόμενον καὶ θαῦμα τοιοῦτον εἶνε ἡ ἀκμὴ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Μετὰ τοῦτο, τὸ σχεδὸν ἀναντίρρητον, πόσον ἡ ὠθησις εἶνε εὐγενής, πόσον ἡ κλασικὴ ἐκπαίδεσις, ἡ μελέτη τῶν μνημείων τὰ ὁποῖα μᾶς ἀφῆκεν ἡ Ἀρχαιότης, εἶνε μορφωτικὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ εἰς πᾶσαν ἐποχὴν ἀναγκαῖα, καὶ πόσον εἶνε λυσιτελεῖς τὸ ἔργον καὶ ἐπαινετὴ ἡ προσπάθεια τοῦ Συλλόγου πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν τοιοῦτων σπουδῶν, εὐκολον εἶνε νὰ συμπεράνῃ κανεῖς, ἂν ἀναλογισθῇ μόνον οἷας κατέχουσι θέσεις καὶ πῶς ὀμιλοῦσιν ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ θρέψαντες, ὡς ἐλέγομεν, τὸν νῦν, μορφώσαντες τὸ ἦθος καὶ ὠφελήθέντες ἀληθῶς ἐκ τῆς μελέτης τῶν μεγάλων μας προγόνων.

Ἀλλὰ θὰ πλανηθῇ πολὺ ἂν ζητήσῃ τις νὰ κάμῃ τὴν σύγκρισιν ἐδῶ καὶ ἐξετάσῃ πρὸς τοῦτο τοὺς ἀρχαιομαθεῖς μας. Ἀλλοίμονον, ὁποῖα ἀπογοήτευσίς!

ὅποια εἰρωνεῖα! Δὲν ὑπάρχει σχεδὸν οὔτε μία ἐξαίρεσις, οὔτε μία ὄσας. Οἱ πλείστοι εἶνε ἀνθρωποὶ ἐστρεβλωμένον ἔχοντες νοῦν καὶ καρδίαν ξηρὰν καὶ φαντασίαν στεῖραν, μὴ κυβερνώμενοι ὑπὸ τοῦ Λόγου, μὴ αἰσθανόμενοι τὸ Καλόν, μὴ ἐλκυόμενοι πρὸς ἰδανικὸν ὑπέρτερον, οὔτε καλὸν φεῦ, οὔτε ἀγαθὸν. Δέγονται φιλόλογοι ἢ ἀρχαιολόγοι καὶ εἶνε δὲ σ κ α λ ο ι. Δὲν λείπουσιν ἀπὸ τὰς χεῖράς των τὰρχαία κείμενα οὔτε ἀπὸ τὰς ὄψεις των τὰρχαία μνημεῖα, πολλοὶ ἐξ αὐτῶν αἰσθάνονται πρὸς τὴν μελέτην ἔρωτα φλογώδη καὶ πρὸς ἐπίμετρον πατοῦσι τὴν γῆν, τὴν ὅποιαν ἐπάτησεν ὁ κλασικὸς λαὸς καὶ σκέπονται ὑπὸ τοῦ ἰδίου γλαυκοῦ οὐρανοῦ, τοῦ ἀντιτιθεμένου ἀκόμη ζωηρῶς πρὸς τὴν λευκότητα τῶν αἰωνίων μαρμάρων των. . . . Καὶ ὅμως τίποτε! Καρμίαν ἐπιρροὴν δὲν ἐξασκεῖ ἐπ' αὐτῶν ἡ μετὰ τῆς ἀρχαιότητος ἀναστροφή. Ὅχι μόνον δὲν ἀποκτώσι νέον, ἀλλὰ χάνουσι καὶ τὸν ἀνθρωπισμὸν, τὸν ὅποιον ἔτυχε νὰ ἔχωσιν. Ἡ μελέτη των δὲν εἶνε μελέτη. Σπουδάζουσι τὸ γράμμα καὶ ἔχει τὸ πνεῦμα. Τὰ πρότυπα τὰ ὅποια θαυμάζουσι, τὰ θαυμάζουσι μόνον εἰς ὕλην, καὶ ἂν φιλοσοφῶσιν, ἐπ' αὐτῆς πάλιν φιλοσοφῶσι. Τὰ ἔργα τῆς ἀρχαίας Τέχνης δι' αὐτοὺς εἶνε ἢ λίθοι ἢ λέξεις. Τὸ πνεῦμα τῆς ἀπαρχιλλοῦ παραγωγῆς κοινωνίας, τὸ διακεχυμένον ἐπ' αὐτῶν δὲν τοὺς φθάνει, δὲν τοὺς ζωογονεῖ. Καρμία ἔξαρις, οὐδ' ἡ ἐλαχίστη διάπλασις. Εἶνε καὶ μένουσι σχολαστικοί. Τοιαύτη ἡ κλασικὴ ἐκπαίδευσις παρ' ἡμῖν καὶ τοιοῦτοι οἱ διδάσκαλοι μας.

Μίαν μόνην ἀλλὰ οὐσιωδεστάτην ἀπόδειξιν θὰ φέρωμεν· τὰς γνωστὰς ἰδέας των περὶ γλώσσης. Δι' αὐτὴν πάντοτε ἐνομισθήσαν εἰδικοὶ καὶ κατ' αὐτοὺς μόνον ἡ γνώμη των ἔχει κύρος. Ὁ λαὸς πλανᾶται ἢ γλωσσολογία ψεύδεται. Ἀναζητῶ ἢ ἀρχαιότης! Καὶ ὅμως ὅποια πλάνη καὶ στρέβλωσις. Ἡ λατρεία των καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς δὲν ὑπερβαίνει «τὰ εἰδωλα τῶν μέσων ἀορίστων καὶ τῶν εἰς μι ρημάτων». Ὁ πόθος των καὶ ἡ τάσις εἶνε ἡ ἀναστύλωσις τῆς ἀρχαίας γλώσσης. Αὐτὴν γράφουν, αὐτὴν μᾶς ἐπιβάλλουν νὰ γράφωμεν. Εἰμπορεῖ ἐκτὸς αὐτοῦ νὰ δέρουσιν καὶ τοὺς μαθητὰς των ἀνορθογραφούντας, διότι τὸ συμβουλεύει ὁ Ξενοφῶν, ἀλλὰ τίποτε περισσύτερον οὐδεμίαν ἄλλην παραδέχονται συμβουλὴν οὔτε ἐννοοῦσι. Τὴν γλαφυρότητα καὶ τὸ ὕψος καὶ τὴν ὀρθότητα τῶν ἐννοιῶν δὲν εἰμποροῦν νὰ χωρίσσουν τῶν ἀρχαίων τύπων, τῶν ὅποιων ὑπερμαχοῦν ἐρρωμένους. Ἡ νέα γλώσσα ἢ ζωντανὴ εἶνε βάρβαρος. Πῶς εἶνε δυνατὸν νὰ γραφῆ σελίς ἔχουσα κάποιαν ἀξίαν, ὅσιν ἀληθοῦς ἢ καλοῦ ἄνευ ἀπαρεμφάτων; Περιφρόνησις λοιπὸν ἱερὰ πρὸς πᾶν νεώτερον καὶ βέβηλον. Τότε μόνον θὰ προσέχωσιν εἰς τὴν νέαν φιλολογίαν, ὅταν ἡ ἀμάθεια παρέλθῃ, καὶ ὁ κόσμος γράφῃ ὅπως αὐτοὶ θέλουν. Ἡ δὲ προσοχὴ αὐτῆ θὰ εἶνε πάλιν σχόλια γραμματικὰ καὶ παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν... ἐφαρμμένων κειμένων—ἐννοεῖται!

Ἄρα γε οἱ ἄλλοι, οἱ ὀπωσθήποτε ἀπηλλαγμένοι τῆς δασκαλικῆς μαγγανείας ὠφελοῦνται ὅσον πρέπει ἐκ τῆς ἀρχαιότητος;

Εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην δὲν ἠμποροῦμεν νὰ πατήσωμεν ἢ μὲ μειδιάμα πικρὸν. . . . Τὸν ἀρχαῖον κόσμον τὸν γνωρίζομεν τόσο ἀτελῶς, τὸν σπουδάζομεν τόσο ἐπιπολαίως, ὥστε ἐκτὸς λέξεων τινῶν ἐξ αὐτοῦ ἠχηρῶν, τὰς ὅποιας μανθάνομεν νὰ ἐκστομίζωμεν χωρὶς αἴσθημα εἰς πᾶσαν περίστασιν, διὰ τίποτε ἄλλο δὲν εἴμεθα ἱκανοί. Ἐπικαλούμεθα τὰς σκιάς τῶν προγόνων, ἀλλ' οἱ ἀπόγονοι ζῶμεν εἰς τὸ σκότος καὶ εἰς τὴν βαρβαρότητα. Νομίζεις ὅτι τὸ μέγα φορτίον τῆς προγονικῆς εὐκλείας μᾶς καταθλίβει τὸ στήθος καὶ ἀδυνατοῦμεν νὰναπνεύσωμεν. Ἄλλοι, ἐλευθεροὶ ἐξ αὐτοῦ, μᾶς ἀποστελλοῦσι μακρῶς καρμίαν ἀκτίνα τοῦ ἀρχαίου, τοῦ θείου φωτός· ἀλλ' αὐτὴ δὲν ἀρκεῖ νὰ διανοιξῇ τὰ ὄμματά μας καὶ νὰ κινήσῃ τὴν ἀμιλλάν μας. . . . Πόσοι μεταξὺ τῶν νέων, ἀφοῦ διήλθον ὅπως ὅπως τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο πουργατόριον τοῦ Γυμνασίου, ἠνοῖξαν πάλιν τὰ κείμενα, τὰ ὅποια ἀπετέλεσαν ἐπὶ ἔτη μακρὰ τὸ μίσος των εἰς τὴν βάσανον; Πόσοι μεταξὺ τῶν ἄλλων οἱ ὅποιοι δὲν θέλουν νὰ ἐπιδοιοῦν ὡς δάσκαλοι εἰς τὴν γλώσσαν τῶν ἀρχαίων, ἐντρυφῶσι τοῦλάχιστον εἰς τὰς ἰδέας των καὶ ἔχοντες τόσας ὡς Ἑλληνες εὐκολίας ἐπιδίδονται εἰς σπουδὰς, τὰς ὅποιας ὁ ἀνεπτυγμένος κόσμος ἐθεώρησεν ἀνέκαθεν ὡς τὰς ὑγιειντέρας καὶ λυσιτελεστέρας;

Ἄν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐξαίρεσεων εἶνε τόσο μικρὸς καὶ ἀσήμαντος, πταίει βεβαίως ἢ ἐπιπολαίωτης καὶ ἢ ἀφροντισία, ἢ χαρακτηρίζουσα τοὺς νεωτέρους, ἀλλὰ πολὺ περισσύτερον ἢ κακὴ ὥθησις ἢ ἐξ ἀρχῆς διδομένη εἰς τὰς σπουδὰς των. Δὲν ὑπάρχει ἰδρυμα, δὲν ὑπάρχει σχολεῖον, δὲν ὑπάρχει διδάσκαλος ἐμφυσῶν ἔρωτα πρὸς τὰς ἀληθεῖς κλασικὰς σπουδὰς. Ἡ κατ' ἰδίαν, ἢ ἐγωιστικὴ ἐργασία τῶν πεπρωκτισμένων δι' ἀνωτέρου πνεύματος, εὐαριθμῶν λογίων καὶ ποιητῶν, ὠφελεῖ μὲν αὐτοὺς πολὺ, ἀλλὰ δὲν εἶνε καὶ ἀρκετὴ νὰ σχηματίσῃ ρεῦμα, νὰ γίνῃ παράδειγμα, νὰ διευθύνῃ τὰσιν. Ἄλλως πόθεν ἠκούσθη ὁ ἀρμόζων περὶ τῆς ἀρχαιότητος λόγος; Πότε ἔγινε ἢ ἀρμόζουσα ὑπὲρ αὐτῆς ἐνέργεια; Ποῖος ὑπουργὸς τῆς Παιδείας τὸ ἐσκέφθη ποτέ! Πότε ἐξηγήθη τίνα σημασίαν καὶ τίνα χρῆσιν ἔχει ὁ θησαυρὸς, τὸν ὅποιον μᾶς ἀφήκων οἱ πρόγονοι; Ποία γίνεται διδασκαλία ἱκανὴ νὰ μεταδώσῃ τὸ πνεῦμα τῶν ἀρχαίων μνημείων εἰς τὰς ψυχὰς τῶν μελετώντων καὶ νὰ ἐγκλείσῃ αὐτοὺς εἰς τὸν φωτεινὸν ἐκεῖνον κύκλον, ἐντὸς τοῦ ὅποιου ἠσθάνθησαν ἑαυτοὺς ὁ Βίγκελμαν, ὁ Κούρτιος, ὁ Καστελάρ, ὁ Γκαίτε, ὁ Φώσκολος, ὁ Γλάδστων καὶ ὁ Ρενάν;

Ἐγὼ τοῦλάχιστον ὁμολογῶ ὅτι δὲν ἠξέυρω. Ἄν ἐν Γαλλίᾳ ἰδρῦθη Σύλλογος πρὸς ἐνίσχυσιν μόνον, ἐδῶ εἶνε ἀνάγκη νὰ ἰδρῦθῃ τοιοῦτος πρὸς ἀποκατάστασιν τῶν ἐλληνικῶν σπουδῶν.